

Kansanvaltuuskunnasta talvisotaan

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen oli aluksi vilkastuttanut Suomen taloutta, mutta sodan pitkittyessä sen vaikutukset kääntyivät negatiivisiksi. Jyrkkä käänne taloudessa tapahtui kuitenkin vasta vuonna 1917, jolloin suhdanteet kääntyivät jyrkkään laskuun. Suomen taloutta heikensivät Venäjän sotatarviketilauksien väheneminen ja Helsingin alueen linnoitustöiden päättymisen. Suomessa vallitsi myös puute elintarvikkeista joka johtui kevään ja kesän 1917 maatalouslakoista. Venäjän talous oli myös taantumassa maailmansodan pitkittyessä ja emämaan tilanne heijastui luonnollisesti myös Suomeen asti. Suomen markan ostovoima alkoi heiketä ja se puolestaan lisäsi inflaatiota. Inflaatio puolestaan taas lisäsi setelirahojen kotimaista kysyntää ja keskuspankki lisäsi kierrossa olleiden setelien määrää mikä puolestaan aiheutti samalla myös seteli-inflaatiota. Kansa vaihtoi setelirahoja jalometallimetallirahoiksi eli käytännössä lähinnä hopearahoiksi, joiden uskottiin säilyttävän inflaatiotilanteessa arvonsa paremmin kuin setelien, josta johtuen vuosina 1914-1917 valmistettuja 25 ja 50 pennin rahoja sekä 1 markan rahoja vuodelta 1915 esiintyy vielä nykyisinkin markkinoilla hyvinkin suuria ja hyväkuntoisia eräiä.

Venäjällä maaliskuussa 1917 tapahtunut vallankumous enteili muutoksia autonomisen Suomen asemassa ja samalla myös sen rahoissa. Vallankumouksen jälkeen Suomessa lyödyt rahat poikkesivat aikaisemmista siten, että 1, 5 ja 10 pennin kuparirahoista poistettiin keisari Nikolai II monogrammi (NII) ja korvattiin kaksipäisellä Venäjän vaakunakotkalla. Nimellisarvoltaan suuremmista 25 ja 50 pennin rahoista poistettiin myös toinen keisarin symboli, eli kruunu Venäjän vaakunakotkan päältä. Setelirahoissa ei vastaavia muutoksia tehty, koska muutokset olisivat olleet työläämpiä toteuttaa seteleissä kuin metallirahoissa. Kesän ja alkusyksyn poliittisten tapahtumien, kuten valtalakikiistan perusteella kävi kuitenkin yhä ilmeisemmäksi se, että Suomi tulisi irtautumaan heti sopivan tilaisuuden tullen Venäjästä. Syksyllä 1917 alettiin jo optimistisesti suunnitella uutta itsenäisen Suomen omaa rahaa. Uusista

metallirahoista ehdittiin vuoden 1917 aikana tehdä valmiiksi suunnitelmia ja luonnoksia. Kun Suomi tunnustautui itsenäiseksi valtioksi joulukuun alussa 1917, alettiin rahahanketta viedä eteenpäin. Itsenäisen Suomen oman rahan toteutus pysähtyi kuitenkin lähes alkuunsa, kun yhä kasvaneet yhteiskunnalliset ristiriidat alkoivat repiä juuri itsenäistynyttä valtiota kahtia.

Kansanvaltuuskunnan rahat

Tilanne Suomessa kiristyi tammikuussa 1918 niin pitkälle, että maassamme alkoi vapaussota maassa olevia venäläisiä joukkoja vastaan. Vapaussota muuttui kuitenkin lähes välittömästi myös kansalaissodaksi, kun suojeluskunnat ja punakaartit alkoivat taistella toisiaan vastaan. Suomi jakaantui kahtia, kun kansanvaltuuskunta Helsingissä hallitsi eteläistä "punaista" Suomea ja Vaasan "valkoinen" tynkäsenaatit hallitsi puolestaan suurinta osaa Keski- ja Pohjois-Suomesta. Raha-asioissa kansanvaltuuskunnalla oli Vaasan senaattia paremmat lähtökohdat, sillä Suomen Pankin pääkonttori sekä kuusi sen sivukonttoria sekä Helsingissä sijainneet rahapaja ja setelipaino jäivät punaisten puolelle. Kaikki saatavilla olevat rahavarat olivat tarpeen kansanvaltuuskunnalle, sillä se tarvitsi suuret määrät käteisrahaa mm. punakaartilaiden palkanmaksuun ja kaartien tarvitsemiin elintarvikkeiden hankintaan. Suomen Pankin varastoista löytyneet valmiit setelit, joita oli noin 170 miljoonan markan arvosta ja sekä rahapajan valmiina olleet metallirahat otettiin välittömästi kansanvaltuuskunnan käyttöön. Sen jälkeen kun kansanvaltuuskunnan edustajat olivat ottaneet 28. tammikuuta rahapajan ja setelipainon hallintaansa niiden toiminta jatkui lähes ennallaan. Ainoa suurempi muutos oli se, että rahapajan johtaja ja apulaisjohtaja erotettiin ja heidät korvattiin kansanvaltuuskunnan nimeämillä henkilöillä.

Kansanvaltuuskunnan aikana rahapajan kolikoiden lyönti keskittyi aluksi vain kupariseen 5 pennin ja hopeiseen 25 pennin rahaan. Nämä rahat valmis-

tettiin aluksi vanhoilla meisteillä eikä niiden vanhaa vuosilukua 1917 edes korvattu uudella vuosiluvulla. Helmikuun alussa 1918 kansanvaltuuskunta päätti kuitenkin "pian lyötävästä uudesta" omasta rahasta. Hankkeen käytännön toteutus annettiin rahaministeri Jalo Kohosen johtamalle kansanvaltuuskunnan raha-asiaain osastolle. Tämä päätti helmikuussa mm. siitä, että löytäviin rahoihin tulisi teksti "Kansan työ kansan valta". Rahasarjan rahat olisivat muutoin kaikki samanlaisia etusivultaan ja takasivultaan (nimellisarvoa lukuun ottamatta). Rahojen takasivun suunnitelmat tehtiin taiteilija R. Åkerblomin vuonna 1917 laatimien suunnitelmien mukaisesti. Niissä oli keskellä rahan nimellisarvo, jota ympäröi kummallakin puolella heraldinen vaakunaruusu ja numeron alla oli teksti "penniiä". Rahojen arvopuolen suunnitteli taiteilija Axel Halonen. Vaakunapuolelle vuonna 1917 kaavailtu Suomen vaakunaleijona korvattiin Raha-asiaainosaston suunnitelmien mukaisella tekstillä, joka kiersi rahan yläosassa seppeleen ympäröimää kolmea fanfaaritorvea ja liehuvaa lippukuviota. Fanfaaritorvet symboloivat "Vapautuksen hetkeä", kuten suomalaisten rahojen symboliikkaa tutkinut Tuukka Talvio on niistä todennut. Rahan alareunassa oli vielä teksti "Suomi 1918 Finland"

Kansanvaltuuskunnan oman rahan lyönti aloitettiin tällä 5 pennin rahalla. Rahan kummankin puolen mestit kaiversi kaivertaja Sjöblom. Mestit valmistuivat kuitenkin vasta maaliskuun lopussa ja juuri tästä syystä uuden 5-pennin rahan valmistus lähti käyntiin hitaasti ja tätä rahaa ehdittiin valmistaa vain suhteellisen pieni määrä. Rahan kokoa oli pienennetty keisarikunnan ajan rahaan verrattuna (alkupe-

räisten vuoden 1917 suunnitelmien mukaisesti) näissä poikkeusolosuhteissa arvokkaan rahametallin eli kuparin säästämiseksi. Suunnitelmissa oli myös uudenmallisen 10 pennin rahan lyöminen, mutta tarkemmat tiedot 10 pennin rahan suunnittelun vaiheista puuttuvat, sillä hankkeesta kertovat Helsingistä evakuoit 10 pennin rahan valmistukseen mahdollisesti liittyvät asiapaperit katosivat tai ne tuhottiin huhtikuun lopulla Viipurissa.

Uusien kansanvaltuuskunnan 5 pennin rahojen lyöminen aloitettiin heti uusien mestien saavuttua rahapajaan maaliskuun vaihteessa. Huhtikuun puolivälissä tapahtuneeseen saksalaisen Itämeren divisioonan suorittamaan Helsingin valtauksen mennessä niitä todettiin myöhemmin tehtyjen tutkimuksien mukaan löydyin vain 127 kilon verran eli n. 50 500 kappaletta, kun yksittäisen rahan paino oli runsaat 2,5 g/kolikko. Rahoja oli ehditty laskea liikenteeseen n. 87 kilon verran eli n. 34.500 kappaletta, raha-arvoltaan n. 1700 markkaa. Loput noin 40 kiloa valmiita rahoja löydettiin rahapajasta ja Suomen pankin varastoista. Pieni osa liikkeelle laskeutuista rahoista löydettiin myöhemmin Viipurista, minne kansanvaltuuskunta oli siirtänyt osan käteisrahavarannostaan samalla kun se lähti saksalaisia joukkoja karkuun Helsinkiin.

Koska punaisten liikkeelle laskemia rahoja (ns. kansanvaltuuskunnan seteleitä ja tätä 5 pennin kolikkoa) ei pidetty laillisina maksuvälineinä, ne julistettiin valkoisten toimesta välittömästi laittomiksi ja maksuvälineinä kelpaamattomiksi kaikilla Vaasan senaatin hallitsemilla alueilla ja myöhemmin myös koko Suomessa. Kansanvaltuuskunnan lyömiä 5 pennin kolikoita ei pidetty juridisesti edes varsinaisina rahoina, vaan "rahamerkkeinä" ja kaikki löydetty rahat sulatettiin "virheellisinä" ja materiaali käytettiin myöhemmin oikeiden mallin 1918 rahojen materiaalina. Ne kolikot, jotka olivat kulkeutuneet tavallisen kansan käteen hävisivät pian omistajiensa kätköihin. Osalle rahan omistajista rahat symboloivat kesken jäänyttä ja verisesti kukistettua sosialistista vallankumousta, kun osalle rahat jäivät taas muistoesineiksi vihatusta "punaisesta hirmuvallasta. Näin tälle rahalle muodostuikin jo heti alusta alkaen huomattava muistoarvo, joka johti siihen, että samalla myös rahankeräilyarvo oli rahan pientä nimellisarvoa huomattavasti korkeampi. Tästä seikasta johtuen rahaa ei ilmeisesti pyritty käyttämään myöhemmin laillisten uudenmallisten 5-pennisten rinnalla, joita alettiin myöhemmin vuonna 1918 lyödä raha-

Kansanvaltuuskunnan lyöttämien kolikoiden ainoaksi omaksi malliksi jäi 5 pennin raha, jonka tunnuspuoli on Axel Halosen käsialaa. Kyseistä kolikosta on 1920-luvulla tehty kopio, joka eroaa alkuperäisestä eräissä yksityiskohdissa, mm. lipputangon nupin ja seppeleen liittymäkohdassa.

pajassa kansanvaltuuskunnan ja laillisen rahan rinnakkaiskäyttö olisi ollut helppoa, kun kummankin kuparista tehdyn rahan arvopuoli oli samanlainen kummassakin rahassa. Vain rahan taustapuoli oli siis erilainen.

Kuten jo edellä tuli mainittiin kansanvaltuuskunnan lyömät 5 pennin rahat katosivat jo vuonna 1918 omistajiensa kätköihin muistoesineiksi ja viranomaisen haltuun joutuneet rahat sulatettiin. Jostain syystä vuonna 1922 näitä 5 pennin rahoja alkoi tulla uudestaan esille. Nämä löydetty 5 pennin rahat todettiin myöhemmin väärennöksiksi ja tämä tieto julkaisiin Suomen Kuvalehden numerossa 6/1926. Päällisin puolin kumpikin 5 pennin raha näyttää täysin identtiseltä, mutta tarkemmin rahoja tarkastelemalla niistä löytyy useita pieniä eroavaisuuksia. Perus eroavaisuutena voidaan pitää sitä, että rahojen kirjaimet ja numerot on tehty hieman erilaisella numero- ja kirjasyntytyillä. Näkyvin ero löytyy kuitenkin rahan vaakunapuolelta, jossa alkuperäisessä rahassa oleva seppel on sijoitettu vuosilukuun nähden symmetrisesti eli sidos on vuosiluvun 1918 keskikohdassa. Toinen selkeä tuntomerkki on myös lipputanگون nuppi, joka osoittaa alkuperäisessä rahassa lehväseppelien ensimmäisen "sauman" alaosaan, kun se väärissä rahoissa osoittaa taas "sauman" yläosaan. Kolmas tuntomerkki väärennöksessä (tai tyyppi II kuten rahaa usein numismaatikopiireissä yleisesti kutsutaan) seppelien sidos on vuosiluvun kolmannen numeron eli 1:sen kohdalla. Rahojen painot eroavat myös toisistaan ja väärennökset ovat hiukan alkuperäistä rahaa kevyempiä (n. 2,11 grammaa). Rahan yleisilme on myös alkuperäistä suttuisempi ja kuviot epäterävämpiä, johtuen rahan lyönnissä käytettyjen meistien kaiverrustyön heikommasta laadusta.

Se miksi nämä väärennökset laskettiin liikenteeseen on vielä nykyisinkin epäselvää, vaikka asiasta on esitetty monia eri teorioita. Jo ensimmäisen keran näitä rahoja käsitelleessä Suomen Kuvalehden artikkelissa, epäiltiin rahojen olleen puhtaasti spekulatiivisia eli ansaitsemismielessä valmistettuja. Jälkeenpäin ajatellen teoria tuntuu osin virheelliseltä, sillä väärennösten määrä tuntuu ainakin nykytietämyksen valossa suhteellisen pieneltä oikeisiin nähden, jolloin niiden valmistajien saama voitto ei olisi kenties jäänyt riittävän suureksi. Eräisiin olemassa oleviin tietoihin perustuen 5 pennin rahoista maksettiin 1920-luvulla joidenkin keräilijöiden toimesta jopa sata markkaa kappaleelta, mutta on oletetta-

vaa, että kyse oli ennemminkin yksittäistapaukset, kuin jatkuva hintanoteeraus, sillä rahojen keräily oli vielä 1920-luvulla Suomessa hyvin vähäistä ja tuntuu ihmeelliseltä, että pelkästään rahaa "muistoesineeksi" halunneita olisi löytynyt riittävän monta edellä mainitun hintatason ylläpitämiseksi, sillä olihan ihmisillä ennestään hallussa jo kolmisenkymmentätuhatta aitoa kansanvaltuuskunnan 5-pennistä ja joissain lähteissä esiintynyt hintataso kansanvaltuuskunnan rahoille onkin vain muutamia markkoja kappale, millä hinnalla väärennösten myynti ei varmaankaan olisi tuonut takaisin edes rahan valmistuskustannuksia.

Väärennösten alkuperäinen valmistusmaa on vielä tälläkin hetkellä hämärän peitossa, mutta on esitetty arvioita siitä, että rahat olivat tulleet Suomen markkinoille nimenomaan ulkomailta, Saksasta tai Neuvostoliitosta. On kuitenkin yhtä todennäköistä, että rahat olivat kotimaista valmistetta. Menemättä sen enempää eri aikoina esitettyjen teorioiden yksityiskohtiin väärennetyt rahan valmistuspaikoista ja väärentämisen yleisistä motiivista, voidaan kuitenkin todeta, että vuosien varrella eniten kannatusta on saanut se teoria, jonka mukaan rahat olisi valmistettu nimenomaan Neuvostoliitossa. Tämän teorian mukaan väärennetyt rahat olisi levitetty Suomeen propagandamielessä, muistuttamaan vuodesta 1918 ja "tulevasta" vallankumouksesta", jota Neuvostoliittoon paenneet suomalaiset kommunistit innolla 1920-luvulla suunnittelivat ja organisoivat. Tätä teoriaa tukee myös se tieto, että Neuvostoliitossa väärennettiin 1920-luvun puolessa välissä myös mallin 1920 tuhannen markan seteleitä. Tämän toiminnan takana olivat juuri Suomesta paenneet kommunistit, jotka näin halusivat näin tehdä kiusaa "valkoiselle" Suomelle ja sen talouselämälle, vaikka väärennösten pieni määrä ei tähän olisi kuitenkaan riittänyt.

On myös yhtä mahdollista, että väärät kansanvaltuuskunnan 5 pennin rahat valmisti, joku suomalainen maanalainen kommunistisolu, joka näin halusi muistuttaa vuodesta 1918 ja samalla ansaita hieman ylimääräistä rahaa kommunistien maanalaiseen toimintaan, joka oli hyvin yleistä nimenomaan 1920-luvulla. Oli väärennösten takana sitten taloudellinen voiton tavoittelu tai sitten halu levittää vallankumousta Suomeen, operaatio tuntuu näin jälkikäteen arvioiden olleen enemmän tai vähemmän epäonnistunut. Rahojen pieni valmistusmäärä ei riittänyt aiheuttamaan mitään "häiritsevää" vaikutusta rahojen keräilyhintaan. Rahat eivät myöskään herättäneet

sellaista laajaa julkista keskustelua rahan "vallankumouksellisen alkuperän" tai muutenkaan kansanvaltuuskunnan lyhyen rahahistorian tiimoilta, mitä rahan valmistajat ja levittäjät olivat rahoilta kenties myös odottaneet.

Kansanvaltuuskunnan painamat setelirahat

Kuten alussa jo todettiin jäi suurin osa Suomen liikkeellä olleesta setelikannasta kansanvaltuuskunnan hallitsemilla alueilla. Tämä liikkeellä ollut setelikanta ei kuitenkaan riittänyt kansanvaltuuskunnalle sen tarpeita varten ja heti kun se sai setelipainon haltuunsa alettiin painaa lisää setelirahaa. Kansanvaltuuskunnassa ei tunnettu sen suurempaa huolta olisiko näin painettavalla rahalla riittävää katetta ja sitä kautta myös tulevaa ostovoimaa. Kansanvaltuuskunnan painamat setelit olivat aivan samanlaisia kuin vanhat mallin 1909 setelit, joita setelipainossa oli painettu ennen Suomen poliittista kahtiajakoa. Setelien painatus alkoi kansanvaltuuskunnan johdolla välittömästi helmikuun alussa 1918. Setelipainossa setelien numerointi aloitettiin siitä, mihin se oli jäänyt sodan puhjetessa tammikuun lopulla. Kansanvaltuuskunnan hallinnon aikana setelien painaminen jatkui setelipainossa aina huhtikuun alkuun saakka, jolloin saksalaisen Itämeren divisioonan Hankoon

tekemä maihinnousu säikäytti raha-asiaintoimikunnan, joka alkoi tämän jälkeen välittömästi suunnitella setelien painamisen ja metallirahan valmistuksen siirtämistä Viipuriin. Alustavat valmistelut rahanvalmistuksessa käytettyjen paino- ja lyöntikoneiden siirtämiseksi käynnistettiin. Koneiden siirron lopulliseksi suorittajaksi määrättiin erityinen evakuointitoimikunta, joka lähetettiin Viipurista junalla kohti Helsinkiä, mutta sen matka katkesi kesken, kun se joutui jäämään Keravalle, koska saksalaiset joukot olivat katkaisseet rautatieyhteyden Helsinkiin. Näin rahanvalmistuksessa käytettyjä koneita ei ehditty siirtää pois Helsingistä, ennen kuin saksalaiset joukot valtasivat kaupungin ja punaiset joutuivat antautumaan.

Vaikka kansanvaltuuskunnan käytössä oli alunperin suuret määrät Suomen Pankin holveissa olleita valmiita setelirahoja ja niitä oli painettu koko ajan lisää oli kansanvaltuuskunnalla alueellisia ongelmia setelipulan kanssa. Kansanvaltuuskunnan hallitsemilla alueilla oli normaalien setelien lisäksi käytössä myös erilaisia tilapäisiä maksuvälineitä, joita käyttivät paikalliset punakaartit ja erilaiset osuuskunnat ym. Tilapäisten maksuvälineiden käyttö punaisten puolella oli kuitenkin selkeästi vähäisempää kuin valkoisella puolella, koska seteleitä oli kaikesta huolimatta punaisella puolella paikallisista ongelmista huolimatta keskimäärin paremmin saatavilla kuin valkoisella puolella. Käytävä sota kuitenkin kiihdytti jo ennestäänkin maassa vallinnutta inflaatiota vielä entisestään ja osa markkinoilla olevaa setelistöä ka-

Koska punaisten painamien ja valkoisten laittomaksi julistamien seteleiden erottaminen laillisista vuoden 1909 -mallisista seteleistä oli pelkän sarjanumeron perusteella hankalaa, tehtiin seteleistä Litt. A ja Sarja II -merkinnöillä varustettuja versioita. Myös seteleiden väriä muutettiin, kun niistä tehtiin vuosiluvulla 1918 varustettuja versioita.

tosi hyvin nopeasti sukanvarsiin ja mustanpörssin keinottelijoiden paksuihin lompakoihin. Tämä siitäkin huolimatta, että rintaman kummallakin puolella pyrittiin noudattamaan tiukkaa säännöstelytaloutta ja näin hidastamaan näin inflaatiota.

Heti sen jälkeen kun Helsinki valloitettiin saksalaisen Itämeren divisioonaa ja valkoisten muodostaman Helsingin valkokaartin toimesta aloitettiin myös setelien painaminen setelipainossa uudestaan. Valkoisen Vaasan senaatin hallitsemilla alueilla maksuvälinepula oli niin paha, että ei voitu edes harkita setelin painamisen tilapäistä keskeyttämistä, saatikka sitten kokonaan uuden rahasarjan suunnittelua tai valmistamista tässä vaiheessa. Käytössä olleen setelirahasarjan osittaisenkin uudistuksen toteuttaminen olisi kestänyt parhaassakin tapauksessa useita kuukausia.

Koska setelipainossa painettavat setelit olivat edelleenkin samanlaisia, kuin aikaisemmat vanhat malliin 1909 setelit ja kansanvaltuuskunnan painamat setelit, päätettiin niihin kuitenkin lisätä jokin näistä aikaisemmista seteleistä erottava tekijä. Uusiin seteleihin päätettiin lisätä uutta setelisarjaa merkitsevä Litt. A (Littera A) -painatus, joka oli helppo toteuttaa ilman sen suurempia ongelmia. Toinen toimenpide, jolla sekavaa seteliraha tilannetta pyrittiin selventämään oli se, että setelien numerointi aloitettiin uudestaan aivan alusta eli nollasta, jolloin laittomien setelien tunnistaminen aidoista nimenomaan sarjanumeron perusteella olisi ollut mahdollisimman helppoa. Tämän lisäksi 20 ja 50 markan rahoissa myös sarjanumeron kokoa suurennettiin ja sen paikkaa vaihdettiin verrattuna vuoden 1909 tyyppiin.

Kansanvaltuuskunnan hallinnon aikana setelipainossa oli painettu yhteensä noin 77 miljoonan markan edestä setelirahojä, jotka voitiin erottaa Suomen suuriruhtinaskunnan ja itsenäisen Suomen vajaan kahden rauhan kuukauden aikana painetuista rahoista vain juuri sarjanumeron perusteella. Vaasan senaatti luonnollisesti eväsi näiden kansanvaltuuskunnan rahojen käyttökelpoisuuden laillisina maksuvälineinä ja niitä alettiin kerätä aktiivisesti pois liikkeestä. Ainoan poikkeuksen muodostivat kansanvaltuuskunnan painamat I markan setelit, joita oli laskettu liikenteeseen niin vähän, että niiden "hyväksymisellä" lailliseksi maksuvälineiksi ei ollut mitään merkitystä. Tämän lisäksi yhden markan rahojen poistaminen olisi maksanut huomattavasti enemmän kuin näiden rahojen yhteenlaskettu nimellisarvo olisi ollut.

Suomen eduskunta kielsi 6. heinäkuuta 1918 tekeillä ollealla päätöksellä Suomen Pankkia lunastamasta kansanvaltuuskunnan valmistamia seteleitä laillisina maksuvälineinä ja ne tuli poistaa kieroasta ja mitätöidä, lukuun ottamatta edellä mainittuja yhden markan seteleitä. Näin kansanvaltuuskunnan painamasta setelistä tuli "laittomia", kuten niitä usein myös numismaatikkojen keskuudessa kutsutaan. Tähän nimityksen saattoi myös vaikuttaa se, että rahalaitoksiin palautuneet kansanvaltuuskunnan setelit usein mitätöitiin leimalla "LAITON". Myös muunlaisia mitätöintileimoja ja rei'ityksiä tunnetaan ja osaan rahoista vain yksinkertaisesti kirjoitettiin sen mitätöinnistä kertova teksti. Kansanvaltuuskunnan painamista rahoista saatiin kieroasta takaisin noin 44 miljoonan markan arvoiset setelit. Takaisin saamatta jäivät näin vielä yli 32 miljoonan markan arvoiset setelit. Osan näistä rahoista polttivat jo niiden silloiset omistajat mitätöintipäätöksen tultua julki. Näin he halusivat välttyä leimautumasta "punikeiksi tai heidän suosijoikseen", millä taas puolestaan saattoi olla hyvinkin haitalliset seuraamukset vuoden 1918 Suomessa.

Kansanvaltuuskunnan rahojen tehokkaaksi poistamiseksi kieroasta sanomalehdissä julkaistiin vuoden 1918 aikana tiedotuksia kansanvaltuuskunnan aikana painettujen rahojen laittomuudesta sekä kansalle jaettiin erilaisia lentolehtisiä, joissa kerrottiin kansanvaltuuskunnan setelien olevan arvottomia. Koska laillisia seteleitä ei voinut erottaa laillisista vuoden 1909 mallisista seteleistä muun kuin sarjanumeron perusteella, julkaistiin myös laittomien rahojen sarjanumerot lehdissä, jottei niitä olisi vahingossa voinut sekoittaa aitoihin. Setelien sarjanumeroiden julkistaminen aiheutti sen, että kekseliäät ihmiset alkoivat muuttaa hallussaan olleiden kansanvaltuuskunnan rahojen sarjanumeroja raaputtamalla niistä pois ylimääräisiä numeroita tai lisäämällä niihin lisää numeroja. Niihin saatettiin lisätä myös "uusi" Sarja II Seria II -lisäpainama. Osa näistä väärennöksistä on hyvin kömpelöitä, mutta taitavimmat on tehty hyvin suurella tarkkuudella ja niillä on voitu helposti harhauttaa ainakin huolimattomia tai huonosta näöstä kärsineitä setelin vastaanottajia. Väärennösten "aitouttamiseksi" rahat yleensä myös kulutettiin mahdollisimman käytetyn näköiseksi, jotta kuluneisuus olisi lisännyt niiden "aitoa ja oikeaa" ulkonäköä. Muutoinhan kansanvaltuuskunnan painamat setelit (ainakaan korkeammat arvot) eivät lyhyen, muutaman kuukauden käyttöaikansa

johdosta olleet ehtineet juurikaan kulua aitojen pitkään kierrossa olleiden rahojen normaalin kuluneisuusasteen tasolle.

Vaikka yleisöä jatkuvasti valistettiin kaikista laitomiin seteleihin liittyneistä seikoista ja setelien aitouden tarkistamisen laiminlyönteihin liittyvistä vaaroista, sotkivat edellä mainitut väärennökset ainakin pienessä määrin rahaliikennettä aina vuoteen 1922 saakka, jolloin maahamme saatiin täysin uusittu arkkitehti Eliel Saarisen suunnittelema vuoden 1922 rahasarja. Väärennöksiä esiintyi ennen uuden rahasarjan tuloa maksuliikenteessä niin paljon, että tunnettu kuplettinikkari J. A. Tanner teki 1920-luvun alussa kuuluisan jenkan "Väärä vitonen", joka kertoi tarinan siitä, kun laulun "kertojan" isä toi markkinoilta kotiin "väärän vitosen" (raaputetun tai muutoin muutetun kansanvaltuuskunnan 5 markan setelin). Markkinat ja torit olivatkin tärkeimpiä väärän rahan levityspaikkoja tuohon aikaan. Markkinoilla liikkui suuret määrät käteistä rahaa heikkokuntoisina seteleitä ja niillä oli helppo höynäyttää varomatonta asiakasta aitojen setelien sekaan sekoitetuilla väärillä rahoilla, etenkin jos hän oli ottanut vuonna 1919 voimaan tulleesta kieltolaista huolimatta monesti näihin kaupunkimatkoihin kuuluneet lukuisat "markkinaryypyt" pimeästä pontikka- tai spriipullost.

Vuoden 1918 rahat

Heti sotatoimien päättymisen jälkeen toukokuussa 1918 vahvistettiin itsenäisen Suomen ensimmäiset metallirahat, ne laadittiin I. G. Sundellin vuonna 1917 tekemien suunnitelmien mukaisesti. Rahasarjan pienin raha oli yhdenpennin raha, joka painoi yhden gramman. Rahan etusivulla oli sen arvo 1 ja teksti "penni", jota ympäröivät heraldiset ruusut. "Laillinen" 5 pennin raha valmistettiin alkuperäisten vuoden 1917 suunnitelmien ja piirustuksien mukaan, niin että rahan takasivu oli täysin samanlainen kuin kansanvaltuuskunnan rahassa, mutta etusivulla oli nyt siihen alunperin suunniteltu Suomen vaakunaleijona. Tätä virallista 5 pennin rahaa valmistettiin vuonna 1918 kuparista yli 4 miljoonaa kappaletta ja raudasta n. 87.000 kappaletta. Tämä raudasta valmistettu 5 pennin raha (työnäyte) vuodelta 1918 on yksi itsenäisen Suomen harvinaisemmista metallirahoista, jonka numismaattinen arvo hyväkuntoisena on hyvin huomattava. Metallirahasarjaan kuuluivat vielä 10 pennin kupariraha, joka oli perusmalliltaan samanlainen sarjan kaksi muuta rahaa. Kaikkia näitä kol-

mea rahaa valmistettiin vuodesta 1918 alkaen. Pennin kolikoiden valmistus päättyi vuonna 1924.

Ennen itsenäistymistä hopeasta valmistetut 25 ja 50 pennin rahat korvattiin vuonna 1921 uusilla kuparinikkeliseoksesta lyödyillä rahoilla. Näiden rahojen etupuoella oli jälleen Suomen vaakuna ja takasivulla arvomerkinä 25 ja 50 rukiintähkien ympäröimänä ja niiden alla teksti penniä. Yhden markan raha oli kooltaan näitä suurempi ja sen takasivulla numero 1 ja sen alla teksti marka. Ykkösen oli männynhavujen ympäröimä. Näin kaikissa uusissa metallirahoissa on vahva sidos Suomen metsiin ja luontoon. Sama seikka toistui myös itsenäisen Suomen ensimmäisessä setelisarjassa. Ensimmäiset kuparinikkelirahat valmistettiin Englannissa Birminghamissa ja osa vielä Kööpenhaminassa, sillä vasta vuodesta 1923 alkaen kaikki kuparinikkelirahat pystyttiin valmistamaan kotimaassa. Lähestyttäessä 1920-luvun loppua inflaation kasvoi edelleen ja sitä kautta tuli myös tarve saada markkinoille isompi-arvoisia kolikoita, sillä jostain syystä käytössä olleita paperisia 5, 10 ja 20 markan seteleitä vierastettiin maaseudulla.

Vuonna 1928 otettiin käyttöön alumiinipronssista valmistetut 5 ja 10 markan kolikot. Suunnittelultaan ne muodostivat selkeän jatkoa alemmille kolikoille ja suurin muutos oli rahojen takasivulle lisätty teksti SUOMEN TASAVALTA. Rahojen arvonumero oli ympäröity tammenlehväseppeleellä ja etupuolen vaakuna havuseppeleellä. Sarjan kolmas raha nimellisarvoltaan 20 markkaa ilmestyi vasta vuonna 1931, jolloin sen ensimmäinen pieni koelyöntierä tuli rahaliikenteeseen. Raha pääsi täysimittaiseen lyöntiin vasta 1934 ja viimeiset 20 markan alumiinipronssirahat lyötiin vuonna 1939. Myös alumiiniprons-

Vuonna 1921 otettiin käyttöön markan kolikko, joka oli valmistettu nikkelikuparista, mutta joka vastasi mitoiltaan autonomian ajan hopeamarkkaa.

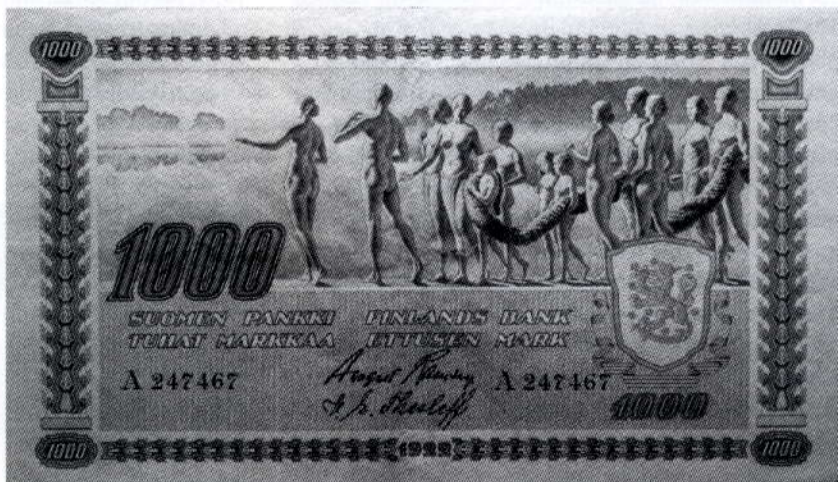
sisten vuoden 1928 tyyppisten kymmenmarkkasten taru päättyi vuonna 1939. Rahoista pitkäikäisin oli 5 markan raha jota lyötiin aina vuoteen 1952.

Seteleiden mallisarjat 1918 ja 1922

Sodan aikana vallinnut seteli ja osin myös metallirahan puute ei luonnollisesti helpottanut rauhan saavuttua Suomeen toukokuussa 1918, etenkin kun kaikki kansanvaltuuskunnan liikkeelle laskemat rahat menettivät käypäisyytensä lopullisesti heinäkuussa 1918. Heinäkuussa 1918 päätettiin laskea liikkeelle uudenväriset 5, 100 ja 500 markan setelit, joista viimeksi mainituista oli poistettu myös Venäjän vaakuna ja ne oli merkitty myös Sarja II Serie II -painatuksella. Rahat varustettiin luonnollisesti vuoden 1918 vuosiluvulla. Elokuussa päätettiin valmistaa myös uudenvärisen 20 markan seteliraha. Suomessa sodanjälkeisissä taloudellisissa poikkeusolosuhteissa jatkui hopearahojen hamstraus niin laajassa mittakaavassa, että markkinoilta poistuneita kolikkoja korvaamaan päätettiin painaa vuoden 1916 mallisia 25 pennin ja 50 pennin setelirahoja, joita ei oltu aikoinaan laskettu liikenteeseen, mutta joita oli ehditty valmistaa pieniä määriä varastoon. Vuoden 1918 rahat kuitenkin uudistettiin niin, että niistä poistettiin Venäjän vaakuna ja venäjänkieliset tekstit sekä vaihdettiin vuosiluku. Myös 1 markan setelissä toteutettiin samat muutokset ja niiden vuosiluvuksi tuli 1918.

Vuoden 1918 uudistukset Suomen setelistössä olivat lopulta kuitenkin niin pieniä, että tarve uudistaa itsenäisen Suomen koko setelistöä kasvoi entisestään. Toisaalta haluttiin hävittää muistot Venäjän alaisuudessa olosta ja toisaalta taas selkeyttää käytössä ollutta hyvinkin sekavaa setelikantaa, jota kansanvaltuuskunnan painamien rahojen eri tavoin manipuloidut kappaleet vielä entisestään sekoittivat. Muutoinkin katsottiin että itsenäistyneellä valtiolla tuli olla uudet rahat, jossa valtion symbolit olisivat riittävän selkeästi esillä.

Valmistelut uuden rahasarjan valmistuttamisesta käynnistettiin vuoden 1919 alussa ja päätös uudistusta setelisarjasta tehtiin toukokuussa 1919. Rahojen suunnittelu annettiin jälleen arkkitehti Eliel Sa-

Setelisarja uudistettiin täydellisesti vuonna 1922, jolloin otettiin käyttöön Eliel Saarisen suunnittelema mallisto, joka tuli tunnetuksi erityisesti alastonhahmoistaan suuremmissa nimellisarvoissa.

risen tehtäväksi ja työ valmistui vuonna 1922. Tämä itsenäisen Suomen ensimmäisen täydellisesti uudistettu kuusi rahaa käsittänyt setelisarjansa otettiin käyttöön valtioneuvoston marraskuussa 1922 tekemällä päätöksellä. Setelien nimellisarvot olivat samat kuin vuoden 1909 setelisarjassa eli 5, 10, 50, 100, 500 ja 1000 markkaa. Sarjaan liitettiin myöhemmin myös 20 markan seteli vuonna 1926, vaikka alunperin oli esitetty että tästä seteliarvosta olisi kokonaan luovuttu. Vuoden 1922 rahasarjassa luovuttiin siis vuosina 1918-22 käytössä olleista 25 p, 50 p ja 1 mk pikkuseteleistä, koska niitä korvaamaan oli valmistettu riittävästi metallirahaa.

Tämä järjestyksessä jo toinen arkkitehti Eliel Saarisen suunnittelema rahasarja herätti ilmestyessään vilkasta keskustelua, koska sarjan kolmessa ylimmissä arvossa (100, 500 ja 1000 markkaa) oli kuvattuna alastomia ihmisiä. Nämä alastomat hahmot symboloivat itsenäisen Suomen "syntymistä" klassismin sekä tuohon aikaan esim. Saksassa hyvin suosittuun "alastonkulttuuriin" hengessä. Setelisarjan pienempiarvoiset rahat olivat huomattavasti konservatiivisempia ja mallia 1909 yksinkertaisempia, jugend ja kansallisromantiikka oli näissäkin saanut väistyä karumman klassismin tieltä, kuten Tuukka Talvio on asiasta todennut.

Rahasarjan 5, 10 ja 20 markan rahoissa oli etusivulla kuvattuna "rahapuu" ja tämä puihin liittyvä symboliikka toistui kaikkien rahasarjan rahojen takasivulla, joissa pääkuviona oli Suomen valtiovaakuna, jota eri puiden oksaseppeleet ympäröivät. Mallin 1922 setelit olivat tietysti paperi, vesileima ja väri ym. muutoksin osin käytössä aina vuoteen 1955 saakka, jolloin ne korvattiin taitelijalla Tapio Wirkkalan suunnitteleamalla uudella setelisarjalla. Suurin muutos tapahtui sarjan 1922 osalta vuonna 1945, jolloin tämän setelisarjan 50 ja 100 markan "nakusetelit" kuten niitä joskus leikkisästi kutsutaan korvattiin kokonaan uusilla, lähinnä postimerkkisuunnittelijana kunnostautuneen taitelijan Signe Hammarsten-Janssonin (Tove Janssonin äidin) suunnittelemillä seteleillä.

Mainittakoon tässä yhteydessä se seikka, että "Saarismalliset" setelit olivat tuohon aikaan Euroopassa yleisesti käytössä olleen mallin mukaan sellaisia, että seteleiden koko kasvoi niiden nimellisarvon mukaan. Tämä setelisarja ei kuitenkaan ollut aivan tyylipuhdas tämän mallin edustaja sillä alunperin aina kaksi sarjan peräkkäistä rahaa oli samankokoisia (5 ja 10 mk, 50 ja 100 mk sekä 500 ja 1000

mk). Sarjaan myöhemmin liitetty 20 markan seteli kuitenkin tehtiin samankokoiseksi kuin 5 ja 10 markan setelit jo olivat. "Saarismallisia" seteleitä seuranneet vuoden 1955 tyyppin setelit, jotka oli suunnitellut taitelija Tapio Wirkkala olivat taas Suomen ensimmäiset ns. dollarityyppiset rahat, jotka olivat setelin nimellisarvosta huolimatta kaikki samansuuruisia. Tämä "dollarityyppi" malli eli yksi koko setelisarjassa on meillä käytössä enää tämän vuoden loppuun saakka. Kun Suomessa siirrytään Euro-rahaan vuoden 2002 alussa, siirrytään samalla takaisin tähän viimeksi n. 50 vuotta sitten vallinneeseen eurooppalaiseen käytäntöön, jossa rahan koko kasvasen nimellisarvon myötä.

Poikkeuksellinen aika tuo suuret setelit

Vuoden 1922 rahasarja täytti hyvin tehtävänsä aina 1930-luvun lopulle saakka, jolloin Suomen taloudessa vallitsi voimakas nousukausi 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa koetun lamakauden jälkeen. Vuoden 1937 toukokuussa päätettiin uuden 5000 markan setelin valmistuttamista, koska nousukauden myötä vilkastunut rahaliikenne vaatii ostovoimaltaan suuremman setelin käyttöön ottamista, kuin käytössä ollut 1000 markan seteli oli jäämässä liian pieniarvoiseksi seteliksi. Tämä 5000 markan setelin valmistamishanke ei kuitenkaan edennyt kovinkaan ripeästi eri virkamiesportaissa.

Samanaikaisesti tämän hankkeen etenemisen kanssa myös Euroopan sotilaallinen jännitys alkoi kiristyä Hitlerin Saksan suorittamien "valloitusten" ja sitä seuranneen kiihtyvän varustelukierteen takia. Myös Suomessa alettiin pelätä yhä kasvamassa määrin Neuvostoliittoa, joka alkoi aktivoitua poliittis-sotilaallisesti Itämeren piirissä ja jolla oli selkeitä puolustuspoliittisia tavoitteita myös Suomen suhteen. Suomen ja Neuvostoliiton välit alkoivat kiristyä huomattavasti vuoden 1939 alusta alkaen ja tähän liittyen Karjalan Kannaksella aloitettiin laajat vapaaehtoiset linnoitustyöt kesällä 1939. Näihin linnoitustöihin osallistui tuhansia vapaaehtoisia miehiä (lähinnä ylioppilaita ja suojeluskuntalaisia). Linnoitustöiden muonituksesta huolehti Lotta-Svärd järjestö. Varsinaisista rakentamiskustannuksista huolehti lähinnä Suomen valtio. Suomen ja Neuvostoliiton välillä yhä kiristyneessä maahamme julistettiin syksyllä 1939 osittainen liikekannallepano (ns. YH= yleisharjoitus), jolloin kymmeniä tuhansia reserviläisiä kutsuttiin palvelukseen saamaan sotilaallista jatkos-

Vuonna 1926 Suomi siirtyi jälleen kultakantaan ja sen vuoksi kullasta lyötiin pienehkö määrä 100 ja 200 markkanimellisarvoisia kolikoita. Nämä eivät kuitenkaan juurikaan liikkuneet maksuvälienkäytössä.

koulutusta ja osin myös jatkamaa jo edellä mainittuja linnoitustöitä Karjalan Kannaksella.

Sekä vapaaehtoiset linnoitustyöt, että YH vaativat niin paljon valtion varoja, että uuden 5000 markkan setelin valmistaminen nähtiin välttämättömäksi toimenpiteeksi. Lokakuussa 1939 pankkivaltuusmiehet hyväksyivät uuden 5000 markkan setelin piirustukset, jonka kuva-aiheena oli Suomen markkan "isä" J. W. Snellman. Samalla kuitenkin todettiin se, että tämän uuden Snellman-aiheisen 5000 markkan setelin valmistaminen olisi kestänyt vähintään kaksi kuukautta. Koska uusi 5000 markkan seteli tarvittiin välittömästi liikenteeseen, päätettiin valmistaa aluksi "tilapäinen" 5000 markkan seteli. Tämä seteli voitiin valmistaa Suomen pankin "varmuusvarastona" olleista ja liikkeelle laskemattomista 500 markkan (Litt. D) seteleistä, jotka varustettaisiin 5000 markkan päällepainatuksella. Nämä "tilapäiset" setelit päätettiin laskea liikenteeseen kuitenkin vain siksi aikaa, kunnes varsinaiset vuoden 1937 suunnitelman mukaiset 5000 markkan "Snellmanit" olisi ehditty painaa.

Setelien arvonmuutokset päällepainamien avulla eivät olleet mikään täysin uusi asia ja tällaisia päällepainamien varustettuja setelirahoja oli valmistettu paikallisesti etenkin I maailmansodan jälkeisessä poikkeusoloissa. Sekavat valtiolliset olot ja sodanjälkeen villinä laukannut inflaatio heiluttelivat monia valuuttoja hyvinkin voimakkaasti ja aiheuttivat alueellisia rahaongelmia (setelipulat ym.), joita pyrittiin korjaamaan mm. erilaisten tilapäisten maksuvälineiden avulla. Juuri näissä tilapäisissä maksuvälineissä erilaiset päällepainamat olivat hyvin yleisiä. Virallisissa seteleissä päällepainamia pyrittiin kuitenkin välttämään niiden suhteellisen helpon vää-

rennettävyyden takia ja huonon imagoarvon takia.

Se, miksi Suomessa päädyttiin valmistamaan päällepainettu 5000 markkan raha selittynee ennen muuta kiireellä, sillä setelin painatuksessa tarvittavien painolaattojen valmistus vaatii aina oman aikansa, vaikka itse piirros setelin kuva-aiheesta olisikin olemassa. Toinen syy miksi kenties päädyttiin juuri päällepainaman käyttöön rahan arvon muutoksessa saattoi liittyä päällepainamien runsaaseen käyttöön Suomen postimerkeissä 1920- ja 1930-luvuilla. Ns. "Saarimallisissa" ja mallin 1930 käyttömerkeistä oli valmistettu lukuisia päällepainettuja versioita, kun postitaksat olivat muuttuneet ja ennen kuin oltiin ehditty valmistaa uuden taksan mukaisia merkkejä. Päällepainamia käyttämällä päästiin myös kätevästi eroon (ainakin osaksi) postitusarvoltaan vanhaksi jääneistä postimerkeistä. Päällepainamia ei ilmeisesti väärennetty kovinkaan paljon 1920- ja 1930-luvuilla, mikä osaltaan kenties antoi uskoa siihen, ettei myöskään seteleitä väärennettäisi. Suomen ainoa tunnetumpi lisäpainamaväärennös tuolta ajalta olivat ns. Aunus-merkkien väärennteet, joiden "AUNUS"-lisäpainamia väärennettiin tavallisiin "Saarismallisiin" merkkeihin ja myytiin hyvällä voitolla postimerkin keräilijöille. Kyse ei siis ollut itse arvoleiman väärennyksestä vaan "maan" nimestä. Se pitääkö yllä esittämäni teoria postimerkkiesikuvista paikkansa, voi olla hyvin vaikeaa todistaa.

Toisaalta päällepainaman käyttöön saattoi myös houkutella suomalainen oletettu rehellisyys. Edellä mainittujen päällepainettujen postimerkkien arvon "lisä" päällepainamalla oli 1930-luvulla yleensä vain markka tai pari, kun 5000 markkan setelin "arvonousu" oli jo lähes 10-kertainen, 4500 markkaa! Toisaalta täytyy muistaa, että lisäpainama ei ollut siis ainoa seikka, mikä erotti päällepainetun 5000 markkan setelin käytössä olleista päällepainamattomista mallin 1922 500 markkan seteleistä.

Päällepainettu 5000 markkan seteli erosi muista mallin 1922 500 markkan seteleistä neljässä kohdassa. Ensimmäinen huomattava ero oli setelin väri, vuoden 1922 setelin ensimmäinen (ilman Litt.-merkintää) ja toinen painos (Litt. A) olivat pohjaväritään harmaanvihreitä ja niiden painatus tehty vihreällä painomusteella. Päällepainamasetelien (mallia Litt. D) pohjapainatus oli ruskea ja painatus vaalean-kuparinvärinen. Tämän lisäksi setelin etusivulla tekstin alla oli seitsemän ja takasivulla yhdeksän vaaleata juovaa. Itse päällepainama oli painettu tummansinisellä painomusteella vain setelin etusivulle. Päälle-

painamassa oli suurikokoisin numero **5000** ja sen alla teksti **VIISI-TUHATTA MARKKAA FEMTUSEN MARK, SUOMEN PANKKI - FINLANDS BANK** sekä kaksi ylimääräistä allekirjoitusta. Setelin vasemmassa yläkulmassa oli merkintä Litt. A (huom. ei Litt. D). Setelin sarjanumerot olivat vasemmassa alakulmassa ja oikeassa yläkulmassa, kun muissa mallin 1922 500 markan rahoissa sarjanumerot oli painettu setelin alareunaan, sen allekirjoitusten kummallekin puolelle.

Päällepainettua 5000 markan seteliä valmistettiin 48 000 kappaletta eli arvosta. Nämä tilapäisiksi rahoiksi tarkoitetut rahat olivat kierrossa aiottua kauemmin, yli puoli vuotta sillä talvisodan viivästyttämä Aarne Karjalaisen suunnittelema "varsinainen" 5000 markan "Snellman"-seteli valmistui vasta toukokuussa 1940. Heti kun tätä uutta 5000 markan seteliä saatiin kiertoon, alettiin samalla vetämään liikenteestä pois tuhoamaan päällepainettuja 5000 markan seteleitä, jotka sitten poltettiin. Hyvin pian uudet 5000 markan setelit syrjäyttivätkin lähes kokonaan nämä vanhat päällepainetut setelit. Päällepainamasetelit haluttiin mahdollisimman nopeasti pois kierrosta, koska niiden katsottiin olleen vain tilapäisratkaisu ja samalla kenties myös antavan Suomen rahasta huonon kuvan ulkomailla.

Setelien liikenteestä poisto oli suhteellisen helpo toimenpide, koska 5000 markan setelin ostovoima oli niin suuri, että sitä käytettiin lähinnä vain pankkien, kaupan ja liikelaitoksien maksuliikenteessä. Päällepainettua 5000 markan seteliä kulkeutui vain hyvin pieniä määriä yksityishenkilöiden haltuun. Vuoden 1945 alkuun mennessä vuosina 1939-1940 liikkeelle lasketuista päällepainetuista 5000 markan rahoista oli Suomen Pankin kirjanpidon mukaan jäljellä vain vaivaiset 170 kappaletta. Tähän kirjanpitoon oli laskettu Suomen Pankin hallussa olleet polttamattomat 5000 markan rahat ja edelleenkin kierrossa olleet setelit.

Liikkeelle lasketuista 5000 markan rahoista oli siis vuoden 1945 alussa jäljellä vain 0,35%, mikä seikka teki niistä jo tuohon aikaan harvinaisuuksia. Oli myös ilmeistä, että osa näistä Suomeen Pankkiin palautumattomista rahoista oli tuhoutunut sodan melskeissä ja olipa joku mustanpörssin kaupalla ansaittu "päällepainama" saattanut joutua vuoden vaih-

Euroopan tilanteen kiristyminen tuntui myös Suomessa ja aiheutti suuren käteisrahan tarvetta. Koska suunniteltua uutta 5000 markan seteliä ei saatu käyttöön riittävän nopeasti, täytyi varastossa olevista 500 markan seteleistä tehdä päälle painamalla väliaikaisia 5000 markan seteleitä.

teessa 1945 toteutetun setelinleikkausoperaation aiheuttaman pelon seurauksena saunanuuniin. Se kuinka paljon näitä rahoja on käytännössä säilynyt on arvoitus, mutta voidaan arvioida, että jälkipolville säilyneiden rahojen määrää jää pitkälle alle 100 kappaaleen.

Vaikka numismatiikka ei ollutkaan 1940-luvun lopulla kovinkaan suosittu harrastus, jotkut kaukoviisaat henkilöt näkivät näissä 5000 markan rahoissa hyvän sijoituskohteen. Eräiden Suomen Pankin virkailijoiden suosiollisella avustuksella kourallinen henkilöitä sai vaihtaa päällepainamaseteleitä vastaavaan määrään muita käyviä seteleitä. Nämä vaihdot suoritettiin Suomen Pankissa olleesta yhdestä avatusta nipusta. Tästä nipusta saadut rahat olivat aivan painotuoreita ja sileitä, mistä johtuu pääosin se seikka, että suuri osa vuosien varrella myynneistä olleista päällepainamarahoista sijoittuu kuntoluokkaa 01-0 eli niissä on lähinnä vain hyvin pieniä käsiteltyjä jälkiä, ei taitoksia tai vastaavia. Tämän osittain markkinoille tulleen setelinipun rahat on suhteellisen helppo erottaa muista säilyneistä päällepainamarahoista sarjanumeron ja jo edellä mainitun hyvän kunnon perusteella. Sarjanumeroista voidaan myös päätellä se seikka, etteivät kaikki 1940-luvun lopulla "sijoittajille ja numismaatikoille" vaihdetut setelit ole vielääkään tulleet vielääkään markkinoille..

Lassi Kaipainen